

A HANYATTLÖKI ÉS A TÖBBIEK A zentai kocsmákról

Tripolszky Géza

Nyugalmazott múzeumigazgató, Zenta

Közlésre elfogadva: 1989. november. 21.

Vagy húsz esztendővel ezelőtt még voltak a bandába verődő birkanyíró asszonyok. Nyájtól nyájjig mentek, és május végén vagy június elején megsza-
badították a birkákat a meleg gyapjútól. A birka, és főleg a gyapja nem
éppen illatos, ezért nyírás közben pálinkával öblítgették a torkukat. Még
azok az asszonyok is megtették ezt, akik egyébként sosem nyúltak a pálinkás
pohárhoz. A nép által targinak becézett szesz aztán nemcsak a nehéz
munkát, hanem az egész életet elviselhetővé tette, és nótát csalt a birkanyí-
rók szájára. Népdalok voltak ezek, de a mulatós és gyakran szókimondó
műfajhoz tartoztak. A már megboldogult Szép, ragadványnevéen Bules Jóska
juhásznál föl is vettünk belőlük egy szalagra valót. Nem kell azonban
megijedni, most nem hallgatjuk le a szalagot. Egyetlen dal egyetlen verusza-
kát idézzük csak. Tehát:

Háztetején gólyafészek,
Bules Jóska mindig részeg.
Sej, haj göndör a babám,
Szeret is az engem igazán.

A birkanyíró asszonyok között volt a banda valmikori lelke, a Tisza-vidék
egyik legjobb adatközlője: Mangurásné Nagy Anna. Mivel közeli rokonság-
ban volt a gazdával, a versszak után elkiáltotta magát, hogy: "Azé iszik, mer
van neki mibül!"

Annus néninek igaza volt, Szép József a tehetősebb juhászok közé
tartozott. Azt persze kétségbe vonhatjuk, hogy csak a pénzét akarta elverni.
Az igazság az, hogy a megboldogult igen szerette az italt. Torkát rend-
szerezsen öblögette a közelben levő Rizling kocsmában. Az ő háza és a

kocsmá is a város nyugati szélén, a Tornyosi út végén volt, vagy talán meg is van.

Gondolkodtam Annus néni szaván, és beszélgettünk is a juhászok kocsmázásáról. Adatai a nagyapjával kapcsolatosak. A nagyapa, Szép István zentai juhász 1840-ben született és 1918-ban halt meg. A legeltetésen kívül nyilván mással is foglalkozott, mert valameddig Ráday "vendéglátását" is élvezte a szegedi várban. Itthon gyakran előfordult, hogy kifényesítette a csizmáját, cifra szűrt, télen bodor subát terített magára és elindult. A nagyanya ilyenkor csak annyit szólt, hogy: "No megbánja egy fekete bárány!" Bárány vagy tokjú, valami elúszott ilyenkor. A juhász ugyanis igen mulatós ember volt. Az unoka még azt is megtudta, hogy merre járt a nagyapa. Mindig valamelyik juhászok által kedvelt kocsmában kötött ki. Ezek Zentán a következők voltak: a Jószívú, a Kossuth és Ősz utca sarkán, a Bocskorszájú, Reszler darálós közelében, a Juhászkocsmá az Ősz utcában, no meg Szilvási Péter kocsmája a főtéren, a gimnázium mellett. Az utóbbit különösen kedvelték a juhászok, mert ott enni-inni, mulatni lehetett. A tulajdonos tamburásokat alkalmazott. Sok nótát tudtak azok, de Szép István különösen ezeket kedvelte: Az én csizmám zombolyai fajta, Van énnékem csizmám, Környes-körül zöldellnek a hegyek, A juhászok így élnek, úgy élnek. Olykor többen is modták egyszerre, hogy: "Tiszán innen, Dunán túl, Ott mulatnak a juhászok bandástul". A "Juhászkocsmában olyan otthonosan érezték magukat, hogy míg bent mulattak, a pulik a kapu alatt őrizték a gamókra akasztott szűrőket. A nagyapának és juhásztársainak, akikkel Ráday idejéből barátkozott, kedvelt szórakozási helyül szolgáltak a vásártéri kocsmabódjék. Ezek a vásár vége felé igencsak megteltek. Az egyikben tamburások a másikban trombitások a harmadikban cigányok muzsikáltak.

Most föltehetnénk a kérdést, hogy miért jártak a juhászok kocsmába. Ezt Annus nénitől is megkérdeztem és azt felelte, hogy azért, mert szerettek inni meg mulatni. Megboldogult adorjáni öreg ismerősöm, Sándor János bácsi gyakran mondogatta, hogy: "Az asszonyoknak otthon a hele, a kutyának a kosárba, az embernek a kocsmába". A kérdést sokaknak, magunknak is föltehetnénk. S magam sem tudnék tudományosabb választ adni, mint azt, hogy szerettem mulatni. Persze akkor még jobbak (és olcsóbbak) voltak a borok is és szebben muzsikáltak. Az a gyanúm, hogy a tréfálkozásnak szánt megjegyzés komoly igazságként is szólhat. Szíves engedelmükkel felforolok néhány adatot a zentai kocsmákra, vendéglőkre vontkozólag. Több évi adatgyűjtésről, jegyzetelésről van szó, tehát egyet-mást bizonyíthatunk is. Az adatok zentai újságokból és a Történelmi Levéltárban őrzött anyagból származnak. Olykor elég lesz a pusztá tény közlése, máskor némi magyarázat is adok.

1831: "Mihálkovits jegyző tartott egyedül nyílt házat és tartotta Sala Pista cigánybandáját".

1851: "A csésztói csárda haszonbérője Flesch Jakab." Megjegyzendő, hogy a múlt század közepén a város kürnýeke tele volt csárdával.

1851: "A Nagykocsmá bérlője Baderlicza János curialis nemes, birtokos". A Nagykocsmá később, 1883-ban Eugen herceg nevét vette fel. A múlt század közepétől 1956-ig működött a főtéren. Akkor kiállítási teremmé alakították, az elmúlt hetekben meg videoklub lett belőle. Tempora mutantur.

1852: "A bojmérők száma 33. A nálunk található borkészlet 233 akó (1 akó = 32 pint = fél hektoliter). Az évi fogyasztás 3.000 akó.

1854: "Esteli 9 óra után az utcákban kóborlás, devernázás a kocsmákban tiltatik. A kit a patról megtalál, 10 forinttal fog büntetődni a kórház részére."

1882: "Gerber Jakab sörcsarnokot nyit a szerb hitközösség sarok-épületében."

1883: "Zenta halad. A Vadászkürt (Zuzi) Szállodában egy szerezsen pincér szolgál fel a vendégeknek."

1884: "Farkas Orbán megnyitja az Arany Bárány vendéglőt"... "Jól működik Gerber Jakab Gambirinus sörcsarnoka"... "Ifkovits Márk vendéglőt nyit"... "Nagy József vendéglős az Eötvös utcai Buday Jenőné-féle házban kocsmát nyit"...

1884: "Van-e tudomása a rendőrfőkapitány úrnak arról, hogy a "Váróterem a gőzhajóhoz" című helyiség "Theaszalonná" (magyarul kupleráj!) kvalifikálódott. Ha igen, akkor az idegen utasok tévedésbe ejtésének lehetetlenítése végett szíveskedjenek a régi firmát eltávolítani."

1884: "Mértékletességi egyesület alakult a Temesváry Sándor-féle vendéglőben. A fogyasztás 2 dl bor."

1885: "A Magyar Királyt Homai János szépíti és átalakítja, vendéglő és kávéház lesz benne."

1885: "Jól működik a Braun-féle vendéglő, a Vadászkürt, amelynek a kerthelyisége is megnyílt. A tűzoltó zenekar muzsikál benne." A vendéglő a Gimnáziumtól a Tisza felé menet van.

1885: "Megnyílik Farkas Orbán Arany Bárány nevű vendéglőjének kert-helyisége. A tamburások egyenruhában játszanak benne."

1885: "Vörös Flórián felsőhegyi csárdás Zentán nyit kocsmát." Ennyi a hír, de Burány Béla, a Hungarológiai Intézet Tudományos Közleményeinek 7. számában (1921.) Emberek, sorsok, balladák címen hosszabb tanulmányt közöl két zentai népballadáról. Az egyiknek a színhelye Vörös Flórián, ragadványneven: Bandi Flóri kocsmája. Itt vagy a kocsmá helye közelében szúrta le Piszár Pali Kazinczi Fercsít 1891-ben. A kocsmá helye bizonytalan. Az viszont biztos, hogy Burány Béla a szájhagyományból hat változatot gyűjtött össze. Balladaszövegünk és dallamunk is van, az utóbbiból hatot sikerült lejegyezni. Az egyiket a kiváló adatközlő, Mangmárné énekelte szalagra. Az utolsó versszakát idézném:

Sej, Piszár Pali levelet ír anyjának,
Slingölt párnát küldjön feje aljának,
Édesanyja visszaírja (ja) fíjának,
- Sej, Bandi Flórinét hívjad édesanyádnak!

1885: Ha röviden is, de mondanunk kell még egyet-mást erről az esztendőről. Akkor szabadult 16 éves rabságából Renkó Kálmán, a zentai Rózsa Sándor. Szintén Ráday fogatta le és záratta a szegedi várba. Zentán a Renkó családban azóta sem kereszteltek gyereket Kálmánra... Temesváry Sándor vendéglőjében cigánybálat rendeztek. Ez az első adatunk a cigánybálról... Majer és Libhauser jóhírű kereskedők egy hajó borszállítmánnyal kötöttek ki a város alatt. Feltételezzük, hogy nem sokat kellett ott időzniük.

1886: "A híressori csárda tulajdonosa Burány Gyura szabómester és italmérő." Megjegyezhetjük, hogy a nyolc-tíz házból álló Híressoron ma két csárda működik: a Rózsa Sándor nevét őrző és a Juhász-csárda, a tulajdonos nevéhez igazodó. Az utóbbiban állandó zenekar is van.

1886: "Gerber Jakab vendéglős Brodba költözött és a Függetlenségi Kör vendéglőjét Nagy János veszi át."

1886: "A Gazdakör a Farkas-féle vendéglőben rendez előadást."

1887: Termékeny esztendő. "Fodor György pinczekocsmát nyit." Akkor nyílik meg Nagy János vendéglője, Rádó kocsmája és Kalmár Simon kocsmája. Egy kellemes hír: "Szent Szabbár napján táncvigalom volt a sörcsarnokban." Viszont egy kellemetlen: Rosenfeld Leopold pálinkamérő megunta a földi élet keserveit és felkötötte magát (levágták)."

1889: "A vasút nagy bankettot rendezett a Nagyvendéglőben." November 12-én futott be az első vonat Szabadkáról Zentára.

1890: "Schambach Emil hat éve kibérelte a Takarékpénztár tulajdonát képező Magyar Király Szállodát és azt átalakítva modern vendéglőt rendezett be." Itt jegyezhetnénk meg, hogy a kisebb, sőt a közepes városok főterén mindenütt volt egy nagyvendéglő. Zentán mindig kettő volt: a Nagyvendéglő - a későbbi Eugen és a Magyar Király - a későbbi Royal. Ez utóbbit az oda nem járó nép még a közelmúltban is "Rohál kocsmának" hívta.

1892: "Farkas Orbán kerthelyiségében zanzibári és kelet-afrikai partvidéki bennszülöttek mutatták be viseletüket és zenéjüket." Ez csaknem száz esztendővel ezelőtt volt.

1892: "Kovács Ferenc vendéglős és rendőrbiztos meghalt." A hírből nem derül ki, hogy melyik volt a főfoglalkozása.

1894: "A Magyar Királyban az I. tambura zenekar hetenként háromszor zeneestélyt ad." A hír nem tűnik túl érdekesnek, de alkalmat ad arra, hogy mondjunk valamit erről a zenekarról. Nagyhírű volt már első karmestere, Teleky András idejében is. Teleky 1904-ben, halála előtt átadta a zenekart keresztfiának, Keczei Mécsáros Istvánnak, aki ezt 1936-ban bekövetkezett haláláig vezette. Sajnos ma nem beszélhetek bővebben a zentai zenekarokról, de Keczeiékéről kell valamit mondanom. Főfoglalkozásuk volt a muzsikálás, játszottak Zentán, vidéken és külföldön. Bejárták az Osztrák-Magyar Monarchiát is és hosszabb időt töltöttek Németországban. Ott énekesnőkkel léptek fel. Nevük a "Kinder der Pussta" sok helyen ismert volt. Repertoárjuk olyan volt, hogy Európa minden népének tudtak muzsikálni - saját dalt. Játszottak indulókat, operettalokat és operarészleteket (Bob herceget és Bánk bánt), csárdást és kolót. Sok népdalt és még több magyar nótát

ismertek. Mindezt azért állíthatjuk ilyen biztosan, mert megvan a partitúráik jegyzéke, és ez a 841-es sorszámmal fejeződik be. Amikor itthon voltak, valamelyik zentai vendéglőben muzsikáltak. Szerették a külön rendezvényeket. Van egy meghívónk, amely a két háború között megrendezett álarcos bála készült. Szudárovits Dániel Fehér Hajóhoz címzett vendéglőjében rendezték meg. Keczei M. István zenekara muzsikált, és a karmester volt a meghívó szöveg poétája is...

1895: "A Nagykocsmá bérlője, Homai János 3000 Ft. kártérítést követel a várostól a király'átogatás miatt. "Őfelsége ugyanis itt tartózkodott városunkban, hogy megnézzon egy hadgyakorlatot. Az Eugemben pihent is, meg fogyasztott is egyet-mást - ezek szerint Homai János bérlő és nem a város számlájára.

1900: "Pauli sörcsarnokában megalakult az 'Otthon Társaskör'."

1903: "Jól működik Vén Vince vendéglője". A tulajdonos halála után, sőt még a közelmúltban is, Vén-kocsmának nevezték az idősebbek a most is működő valamit. Ez a Gatyaszár /Újkút/ utca bal szárának a végén volt. Ahol a száraz szétválnak (Zentán úgy mondják, hogy a "tökinél") már a múlt század végén megnyílt a Rákóczi-kocsmá. Az épület azóta is hasonló rendeltetéssel működik. A város egyik legjobb magánvendéglőjét ma "Papulinak" hívják.

1905: "A Gerber-féle sörcsarnokban alakul meg a 48-as Polgári Kör."

1913: "Csikmák István kiveszi a Royal melletti kisvendéglőt." A hír azért érdekes, mert Csikmák benzinkút - és taxitulajdonos volt és maradt is.

1914: "A Tisza-parti függetlenségi párti polgárság vendéglőse: Bálint István (Tóbiás fia) nyugalomba vonult. Huszonnyolc esztendeig volt vendéglője gyűlhelye az összes Tisza-parti polgárságnak. Házán minden választáskor a függetlenségi párt zászlója lengett."

1914: június 18.: "Megalakult a vendéglősök ipartársulata." Mindössze 23 tagot számlált, a tulajdonosok jó része tehát nem társult be.

Itt tehát, az első világháborúnál, abbahagyjuk az idézeteket, nehogy unalmassá váljunk. Kísérjük meg inkább csoportosítani a kocsmákat, vendéglőket, amelyek a háború alatt és a két világháború között működtek.

Arról más helyütt már szóltunk, hogy a XIX. század közepéig benépesül az egész zentai határ, és megindul egy intenzív földművelés. Nagyobb méretű, lakható szállások épülnek, és ezek termelő helyekké alakulnak. A Tisza-menti települések ugyanis a folyó mellett alakultak ki, határuk meg messze nyugatra 30-35 kilométerre is kiterjedt. A városból nem lehetett tehát a kinti földeket munkálni. A hivatalok, piacok, vásárok, üzletek mind a Tisza-parton maradtak. A szállásról gyakran be kellett járni a városba. A jó módú gazdák házat is tartottak bent, és ott éltek az öregek meg onnan jártak iskolába a gyerekek. Persze nem volt minden gazdának városi háza. De voltak *vendégfogadók*. Fél évszázaddal ezelőtt még három működött: Temesváry Sándoré a hídfőljáró mellett, Szilvási Péteré a gimnázium mellett és Hajduska Lászlóé a főutcán, illetve annak a Szénatéren levő sarkán. A vendégfogadóban kocsistul, lovastul helyezkedtek el a szállásiak. Mindenütt

volt istálló és kocsisín és persze jókora kocsmá, étellel-itallal. A vendégfogadókat, elsősorban a kocsmái részt, a városiak is használták. A zentai tűzoltó zenekar trombitásai, Remete Ireneusz karmester vezetésével a Hajduskánál fújták minden este. A karmester, aki több mint kilencven évet élt, képzett zenész, később zeneiskolai tanár volt. Vagy hét évtizedes működése alatt nemzedékeket nevelt, és egy várossal kedveltette meg a fúvószenét. A mai fúvósok idősebbjei minő Remete-tanítvány. Egy kis kitérést tettünk, de feltétlenül meg kellett valahol emlékeznünk Zenta fúvós hagyományairól.

Soroljuk be a következő csoportba a nem bérelt, hanem saját tulajdonú nagyobb vendéglőket, kávéházakat. Ezek közül mindenképpen kiemelkedik a Vass-testvérek főtéri vendéglője. A jó kiszolgálás, a rend és tisztaság példaképe volt ez. Jómódú emberek csendes találkozóhelye, igényes mulatóságok színhelye a Vass-vendéglő. Jónevű iparosok öltöztek ünneplőbe vasárnap délelőtt, és elmentek egy zónára, egy korsó sörre a "Vasakhoz", ahogyan ők mondták.

A Tisza-parton, a híd közelében a húszas években épült vendéglőt Amerikának hívták. Solarov Maro építette, amerikai dollárokból. Volt pincéje, a földszinten étterme és kaszinója, az emeletet meg a szállodai rész foglalta el. Szép teraszáról a Tiszára láttak a vendégek. Van egy 1930 körül készült fotónk, ahol a teraszon kilenc Zsadányi muzsikál. A két háború közötti cigányzene művelői egy-két kivétellel Verebesek vagy Zsadányiak voltak. A muzikusok és zenekarok száma jóval meghaladta a tamburások és fúvósok számát. Repertoárjukon elsősorban magyarnóták szerepeltek. Szókásaikról, észjárásukról sokat lehetne beszélni - addig, míg a maradék néhány család tagjaiból élnek Zentán, vagy hazalátogatnak Németországból. Magam is bűnös vagyok abban, hogy még egyetlen tanulmány sem jelent meg róluk.

Ismert vendéglő volt a Vujity Gyúró házában, a Kossuth utcában. Egy ideig kaszinó volt, azután kiadta sörözőnek. Ugyancsak kedvelt kocsmá volt a Tisza közelében levő Golstein-házban. A marhapörkölt és a halételek kedvelői a Kecskés-vendéglőt keresték föl az Úri utcában. Nagy István vendéglője a Gabonapiacnál, a Nagymalom mellett volt. Ettől egy kicsit délre volt a Szókö néni kocsmája. A Posta utca elején volt a Bóbány-kocsmá, a Postával szemközt mérte az italt a Perisa. Az Árpád utcában volt a középosztály egyik legkedveltebb vendéglője, a Für Pistáé. A Tóparti utca legismertebb vendéglőjében, a Csonka-kocsmában már a két világháború között modern tekepálya volt.

Ahogy a városból kifelé haladtunk, tehát déli vagy nyugati irányban, a kocsmák száma nem csökken, legfeljebb az épület lesz kisebb és a választék szegényebb. A kinti kocsmák konyhát nem tartottak, ott csak inni lehetett, kockás abrosz mellett, vagy a kármentőnél. Az ilyen félig ülő, félig talponálló kocsmával tele volt a város. Néhány évtizeddel ezelőtt idős zentaiak társaságában ültem, és kíváncsiságból összeszámoltuk, hogy ha Tisza-parttól elindulunk nyugat felé, és keresztül szeljük a várost a Tornyosi út végéig, hány két háború közötti vendéglőt, kocsmát tudunk összeszámolni. Lett 17.

A talponálló kocsmá persze nemcsak a külterületekre jellemző. A főtéren és annak közelében, a piactér körül elég sok helyen mérték úgy az italt, hogy a vendég a gallér mögé öntötte a fityók vagy pohár tartalmát, fizetett és tovább ment. Külön érdekességként említeném meg a két helyiségből álló és két bejárattal rendelkező üzletet: az egyikben vegyeskereskedés volt, a másikban italmérés. Az egyik a hídfőljárónál volt, és Szorcsik Mártonné tulajdonát képezte. Nagy választék volt kész, de főleg házilag készített italokból. Szorcsikné nagyon értett az ágyas pálinka készítéséhez. Állandó, mindennapi vendég volt nála Rudics Ignác nagygazda könyvelője, Dallos György. Sosem tévesztette el a bejárati ajtót, mindig az italmérésbe lépett be. El is terjedt a városban egy ilyen szállóige, hogy:

Zenta város pizsokfészék,
Dallos Gyurka mindég részég.

A másik hasonló üzlet az Ördögné boltja és kocsmája volt a Tisza közelében levő Könyök utca sarkán.

Szóval Zenta város nem szűkölködött kocsmákból. Volt hova menni, és mindenki megtalálta az ízlésének és zsebének megfelelő helyet. Egy-egy kiruccanás után a zentai ember azt mondta, hogy: "Jó megnyomtuk a ladik farát."

A háború utáni város vendéglői hosszú időre elcsendesedtek - elsősorban a tulajdonosok megváltozása miatt. Az államosítás és a személyzet gyakori változtatása nem kedvezett a hangulatnak. Itt-ott mégis túltették magukat a kezdeti nehézségeken, és voltak olyan kocsmárosok, meg kocsmárosnők, akik vonzó légkört tudtak teremteni. A háború utáni jódok egyik lehangulatossabb kocsmája a szövetkezeti otthonnal szemben levő Fehér Hattyú vendéglő volt. Alkalmazottja, az előző tulajdonos, Bicskeiné, ahogy Zentán ismerték, "Bütyök Mária" volt. Természetesen asszonyoság, súlyban és lélekben stabil. Mindenkihez kedves volt, de a duhajkodást nem szerette. Az ilyen vendéget nyakon ragadta, és egyszerűen kihajította a kocsmából. A Zentai Művésztelep részvevőinek egy része szívesen látogatott a "Fehér Hattyúba". Konjovics Milan és Ács József állandó vendégek voltak. Konjovics itt festette az egyik legismertebb képét, a Dáridót.

A másik hangulatos kocsmá a háború után, az ötvenes években nyílt az Alsó-Tisza-parton. Egy nagy végház első szobájában rendezték be a kármetnős ivót. Három lépcsőn kellett fellépni, ami olykor soknak tűnt. Mindenesetre valami oka van annak, hogy a rendes nevét senki sem tudta, és mindenki úgy hívta, hogy Hanyattlöki. A viszonylag kis helyiség estéről estére megtelt vendégekkel: halászokkal, komposokkal, a Tisza-part jellegzetes figuráival. Ittak és mulattak. A cigánybanda meg húzta - úgy, mintha maguk is élveznék a saját muzsikájukat. Akadtak itt éjjeli "tiszavirágok" is. Mindenki jól megfért mindenkivel. S tartott ez a senkinek nem ártó állapot mindaddig, még egyik városelnök nem nyilvánította ki ama véleményét, hogy ez erkölcsstelen hely. Biztosan nem tudta, hogy a városnak a másik vezére az én kiséretemben gyakran járt az Alsó-Tisza-parton. A Hanyattlökit mindenesetre bezárták. Azóta sincs az egész másfél kilométeres Tisza-parton egyetlen kocsmá sem.

